

INIMÕIGUSTE INSTITUUDI UURING 2014

„PRIVAATSUSÕIGUS INIMÕIGUSENA JA IGAPÄEVATEHNOLOOGIAD”

SOOVITUSED JA ETTEPANEKUD AMETIASUTUSTELE

SISSEJUHATUS

Inimõiguste Instituudi 2014. aasta uuringu põhieesmärk oli välja selgitada avaliku küsitluse kaudu järgmine:

- milliseid olukordi peetakse privaatsust riivavateks;
- vastajate teadlikkus selle kohta, milliseid andmeid nende kohta töödeldakse;
- kuhu vastajad oma õiguste kaitseks pöördusid või on pöördunud;
- usaldus andmetöötajate vastu;
- kes peaks andmeid kaitsma ja selle eest vastutama;
- milliseid privaatsuse kaitsmise strateegiaid kasutatakse.

Sõnastatud soovitused ja ettepanekud ametiasutustele lähtuvad seetõttu avaliku küsitluse tulemustest ja mitte niivõrd õiguslikust või poliitilisest analüüsist privaatsusõiguse kaitse tõhususe kohta.

SOOVITUSED

Teadlikkus andmete kogumisest ja isiklik vastutus

Uuringu tulemustest selgus, et enamik vastajatest hindasid oma teadmisi selle kohta, milliseid andmeid nende kohta kogutakse, rahuldavaks või puudulikeks. Eelkõige hindavad oma teadmisi madalalt vanemaealised isikud. Samas uuringu tulemuste kohaselt nõustus enamik vastajatest sellega, et isikuandmete kaitstuse eest internetis peaks vastutama eelkõige inimene ise. Seda vastutust saab teostada mitmel moel ja erinevate privaatsuse kaitse strateegiatega kaudu. Kuid tekib küsimus, kuidas inimesed saavad vastutada, kui nad ei tea täpselt, milliseid andmeid nende kohta töödeldakse?

Peaaegu pooled vastanutest kinnitasid, et loevad privaatsustingimused läbi alati või enamasti. Tulemusi arutanud eksperdid olid selle tulemuse osas aga väga skeptilised. Valdavalt oldi seisukohal, et ilmselt inimesed andsid n-ö sotsiaalselt soovitud vastuse selles punktis. See tähendab, et inimesed teavad, et privaatsustingimuste läbilugemine on vajalik, kuid mil määral seda tegelikult ka tehakse, pole selge. On tõenäoline, et valdava osa privaatsustingimuste tekstid on liiga keerukad, pikad ning ei vasta küsimusele, milliseid andmeid isiku kohta kogutakse ja töödeldakse. Seega on vaieldav, kuivõrd „teadlik“ ja teavitatud on selliste tingimustega nõustumine tegelikult.

Riigi poolt kasutatavate tehnoloogiate, teenuste jms lahenduste puhul ei ole vaja isiku nõusolekut küsida, kui andmete kogumine toimub seaduse alusel. Andmekogudel on põhimäärused, mis peavad sätestama kolmandate isikute juurdepääsu andmetele jms. Kuid samas ei ole tavainimesele tihtipeale see informatsioon kergesti leitav ning arusaadav. Arutelus osanud eksperdid leidsid, et ametiasutused võiksid vähemasti teavitada lihtsal ja arusaadaval viisil inimesi, milliseid andmeid nende kohta kogutakse ja kuidas neid kasutatakse.

Soovitus

- 1) Ettepanek on kehtestada selgemad reeglid või juhised privaatsustingimuste kohta, mis võtaksid lühidalt ja selgelt kokku, milliseid andmeid ja kuidas töödeldakse. Vajaduse korral tuleb välja töötada etalon või näidis selle kohta, millised need peaksid olema.
- 2) Riigiasutustes juurutada hea tava selle kohta, kuidas inimesi teavitada lihtsal ja arusaadaval viisil nende andmete kogumisest ja kasutamisest.

Teadlikkus oma õigustest privaatsuse rikkumise korral

Avaliku küsitluse raames küsiti vastajate käest, et kui nende privaatsust on rikutud internetikeskkonnas, siis kuhu nad oma õiguste kaitseks pöörduksid. Nimekirja lisati ka asutusi, kes on andmekaitsealaste ülesannetega seotud, kuid kes ei tegele otseselt andmekaitsealaste kaebustega (näiteks Riigi Infosüsteemi Amet, Justiitsministeerium), ning asutusi, keda see otseselt ei puuduta (näiteks Tarbijakaitseamet). Vastajad pöörduksid enim Andmekaitse Inspeksiooni, kelle ülesanne on see põhimääruse kohaselt ja kelle veebilehel on ka informatsioon, kuidas seda teha, ja erinevate pöördumiste vormid ning abimaterjalid. Samuti pöörduks oma õiguste kaitseks ettevõtte poole, kellele kuulub veebileht, ja internetiühenduse pakkuja poole. Muu hulgas pöörduks üsna suur hulk inimesi ka politseisse, Tarbijakaitseametisse ning samuti Riigi Infosüsteemi Ametisse. Politsei menetleb informatsioonilise privaatsuse rikkumisi vaid teatud juhtudel, näiteks identiteedivarguse korral. Alati võib oma õiguste kaitseks pöörduda kohtusse, sinna pöörduksid küsitluse kohaselt pooled vastajatest. Riigi Infosüsteemi Ametisse, samuti Tarbijakaitseametisse näiteks ei ole aga kindlasti otstarbekas oma privaatsuse kaitseks pöörduda.

Need tulemused näitavad uuringu autorite arvates, et ei olda päris kindlad, kuhu andmekaitsealaste rikkumiste korral pöörduda ja milline roll on nimetatud asutustel. Seega on see teema, mis vajab ühiskonnas laiemat teadvustamist.

Soovitus

Ühiskonnas tuleks viia läbi laiem teavitustöö selle kohta, kuhu andmekaitsealaste rikkumiste korral oma õiguste kaitseks pöörduda ja milline roll on erinevatel asutustel. Andmekaitse Inspeksioon võiks luua lihtsalt sõnastatud näidisjuhtumeid, mille kaudu selgitada andmekaitsealaseid rikkumisi ja seda, millise asutuse poole oma murega pöörduda.

Avalik teavitustöö üldise digitaalse kirjaoskuse parandamiseks

Üldiselt oldi seisukohal, et teadlikkuse suurendamise kampaaniad ja üritused, mis oleksid suunatud erinevatele sihtrühmadele, samuti Andmekaitse Inspeksiooni juhitud andmekaitsealaste juhendite koostamine on väga vajalikud ja neid tegevusi tuleks jätkata. Seaduste parendamine on oluline, kuid nende muutmisele lootma jäämine võib luua võltsturvatunde, et inimene ise ei vastuta oma käitumise eest.

Oluline on teadlikkuse suurendamine lapseast alates. Tänapäeval on ühiskonnas väljapaistvatele noortele suunatud internetiturvalisuse kampaaniate korraldajaks peamiselt sihtasutused ja mittetulundusühingud, näiteks Vaata Maailma SA projekt „NutiKaitse 2017“, MTÜ Lastekaitse Liit koordineeritud projekt „Targalt internetis“, Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutuse erinevad projektid ja üritused ning mediakampaaniad. Nende eesmärk on laiem – parandada ühiskonna ja eelkõige noorte digitaalset kirjaoskust ja turvateadlikkust –, kuid andmekaitse on üks osa sellest pädevusest. Ametiasutused, nagu Andmekaitse Inspeksioon, Politsei- ja Piirivalveamet, Riigi Infosüsteemi Amet, Sotsiaalministeerium jt, on neisse üritustesse ja kampaaniatesse kaasatud nii rahastajate kui ka osalejatena.

Stsenaariumide näitlikustamise abil võiks selgitada, kuidas isikuandmeid eri kontekstides kasutatakse ja milliseid ohte võiks ette näha. Ehk see paneks inimesi rohkem järele mõtlema, mis väärtus on sellel informatsioonil ja kellele ning mis ulatuses peaks andmetele juurdepääsu võimaldama. Andmekaitse Inspeksiooni noortele suunatud koomiksid, projekti „Targalt internetis“ raames korraldatud turvalise internetipäeva videod ning Vaata Maailma SA projekt „Päriselt ka või?“ (päriseltkavõi.ee) on edukad näited sellise tegevuse kohta.

Soovitus

Jätkata andmekaitse ja laiemalt ühiskonna digitaalse kirjaoskuse ning teadlikkuse suurendamise kampaaniaid ja üritusi. Toetada erinevaid sidusrühmi selles tegevuses nii rahaliste vahendite kui ka oma aktiivse osalemisega.